

УДК: 343. 611: 343. 543

СИНЕОКІЙ О.В.

молодшій радник юстиції

ст. викладач кафедри історії та історії держави та права ЗДУ

Сексуальна агресія: конфлікт і мотивація

Агресія, в буквальному перекладі з латинської, означає "напад". Але застосовується це слово для позначення ширшого кола винків, мотивованих ворожнечею до людей, речей, до самого себе (автоагресія). У цьому дослідженні розглядається агресія з сексуальним підґрунтям.

Мотивація агресивних злочинів буває ворожою та інструментальною. Ворожі мотиви сексуальних зазіхань можуть бути породжені на основі індивідуальних потреб у самоповазі для самоствердження. Фрустрація - це катастрофа надій (у даному випадку: надій, пов'язаних з об'єктом сексуальних бажань). У випадку психологічного механізму злущу насильства (бажав одну жінку, а вбив зовсім іншу) виникає інструментальна агресія [1]. Такий розподіл агресії ґрунтується на спрямованості: перша має на увазі джерело фрустрації, друга - інші об'єкти. Інструментальна агресія, характеризується прагненням знати напругу, викликану сексуальними бажаннями і переживаннями. Зелінський А.Ф. вважає [2], що в психологічному плані мотивація, яка була змінена під час виникнення самого злочину, являє собою зрушення мети на мету: умертвіння людини (мета дії), а простіше - вбивство заради вбивства. Перспектива безкарності стимулює негативітську агресивну мотивацію на спільницьких сексуальних актів зі старими, малопізнаними, каліками, в остаточному підсумку - трупами.

Агресивними сексуальними злочинцями визнаються передбачені кримінальним законом дії, що виражають деструктивні (руйнівні) тенденції винних осіб, мотивовані, як правило, різко винявчово сексуальною потребою і має на меті одержати сексуальне задоволення за рахунок заподіяння іншим людям фізичного насильства і шкоди.

Агресивні сексуальні злочини носять злісний, деструктивний характер і мають на меті опривки внутрішнє задоволення за рахунок заподіяння потертій особі шкоди. У цьому складається йня відмінність від зовні схожих інших злочинних зазіхань. Сексуальна агресія направлена на заподіяння людині справдань у тонкій психологічній сфері (визнанні стосунків) і прешваржа здійснення його намірів з стаче викликань і прагнень.

Питання про взаємозв'язок сексуальності та агресії виводить на загальну проблему - значення так званих когнітивних (пізнавальних) компонентів емоцій. У сфері сексуальності ми маємо справу не тільки з поведінкою, а й з почуттями, причому вони не завжди збігаються.

Людина відчуває потаги, переживає емоції та почуття, здійснює свою волю. Це різні різні прояву афективної сфери психіки, кожний з яких має свої особливості, характеристики, властивості.

Мотивація сексуальних нападів охоплює актуальну потребу, предмет (об'єкт), здатний її задовольнити, і вибір способу поведінки. Вибір значенов міров залежить від спрямованості (системи) установок у цій області людських відносин і, зрештою, від обставин. Що стосується особистісних установок чоловіка-гвалтівника, то в даному випадку мова йде про такі якості, як жалське відношення до жінки, безсоромність, цинізм і розбещеність.

Щоб зрозуміти психіку сексуального гвалтівника, треба починати з пошуку причин його агресивної поведінки, факторів, що викликали цей злочинний напруг. Аналіз починається з ситуації Чому стався відносини викликають у таких осіб агресивну поведінку?

Ще З.Фрейд оцінював пов'язаність сексу з агресією так, що сексуальність більшості чоловіків міститься у собі домішок агресії бажання підтверити, отже садизм - просто відосбленням гіпертрофія агресивного компоненту, епастивного нормальній сексуальності З психологічної точки зору, виражені компоненти агресивності присутні в еротичних фантазіях, а почасти й у сексуальній поведінці особливо чоловіків. Якщо секс і агресія - різні інстинктивні потаги, то притягненні лібідю мусять викликатися фрустрацією і як засіб її знання - посилення агресивних імпульсів.

Головною особливістю імпульсивних сексуальних злочинів є індивідуальність йної мотивації.

Мотивація - це емоція (бажання сексу) глибоко спрямованість дії (насильство). Емоційна поведінка є експресивною, а не спрямованою до мети, її напрям змінюється разом зі зміною ситуації. Агресивна сексуальна поведінка людини містить емоційні й мотиваційні компоненти. Таким чином, спробуємо зробити такий висновок:

а) якщо сита потреби, спонукаючої до діяльності (сексуальні бажання), є невеликою, то неждана і пов'язана з нею негативна емоція впливає переважно на активність особи, спонукаючи особу до найбільшого виходу з ситуації. ("не дуже-то й хотілося, а - додому");

б) якщо сила сексуальної потреби досягає середнього рівня, то пов'язані з нею впадіння негативні емоції діють активніше, що веде до мобілізації зусиль та зростає ефективність діяльності ("з слідуючим раз");

в) якщо ж сила потреби статевих відносин будь-якого виду надзвичайна, то не вдача і пов'язані з нею негативні емоції викликають таке перевищення рівня емоційного збудження, що з'являються ознаки дезорганізації діяльності та поведінки.

Випадак "в" - це можливість найнебезпечніших наслідків. В цьому випадку є всі ознаки можливості виникнення такої особової вбивства особи, з якою були невдаліми сексуальні стосунки; особу, з якою не було при її житті навіть можливості сексуальних відносин; сторонами від своїх бажань особу відповідної до бажань статі (така склалась ситуація).

Мотивація статевих злочинів здійснюється за такою схемою: під впливом зовнішнього або внутрішнього впливу різко загострюється сексуальна потреба особистості, що досягнє швидко знаходить свій предмет і спосіб статевого задоволення, і виниклий мотив негайно реалізується, можливо, без усякого планування, свідомого вибору, ухвалення рішення і коректування дій у процесі його виконання. ("Де пляма, там і звалував"). Дуже не логічність подібної поведінки заганає в глухий кут юристів і психологів. Крім цього, у зв'язку з різким імпульсами і відсутністю нормальної логіки в злочинних діях "імпульсивних статевих злочинців" якщо гвалтівник не був схоплений "по гарячих слідах", потім досягнє складно виконувати слідчо-оперативні заходи, спрямовані на розкриття даного злочину, отримувати позитивні наслідки.

У ієрархічній піраміді необхідних прагнень людини лежать фізіологічні потреби; в даному випадку - сексуальні потреби. Але вони можуть переміститися і на інші рівні потреб, коли отримувати самодостатнє значення так потреба в сексуальній насолоді може стати потребою в розбещенні дітей; потребою в сексі, але з обов'язковим застосуванням насильства; потребою самого фізичного насильства, від якого злочинець отримує сексуальну енергію, а потім і задоволення; сексуальна насолода від самого процесу власноручного позбавлення життя іншої людини; бажання своїм секс із людиною, що уже зовсім не може чинити опір гвалтівникові (з мертвою тілом).

Для високо агресивних осіб не характерна реакція на страх. Вони якщо чого й бояться, то тільки страхи або фізичної помсти, але винними майже завжди вважають потерпілих. Вполюванні рисами насильницьких злочинців є егоїзм, примітивний анархізм, відсутність співчутності, почуття жалю, крайня черствість і жорстокість, емоційна тулість, імпульсивність. Більшість сексуальних злочинців мали ранню сексуальну ініціацію, як правило, у перевернутій формі. Переважна більшість сексуальних злочинців цієї категорії відкривається асоціальним розвитком особи. Особа насильницького злочинця характеризується, як правило, низьким рівнем соціалізації, що вказує на проблеми і недоліки основних сфер виховання. Мотиваційна сфера цієї особистості характеризується егоцентризмом, стійким конфліктом з частиною представників навколишнього середовища, виправданням себе.

Нажаль, коли в правоохоронній практиці не вистачає знань, щоб пояснити причини конкретних злочинів окремої групи злочинців, "мотивами" зазначають муляжні і спонування.

"Звичайні" сексуальні напади із застосуванням ж фізичного, так і психічного насильства, відбуваються за мотивами, що типово виникають в сфері побуту, зокрема: неформовані сексуальні відносини, незадоволеність сексом у шлюбі, відсутність у "потребній" момент постійного сексуального партнера і ті. Маргіналізація певної частини населення, обумовлена духовною кризою суспільства, призвела до помітного підвищення рівня сексуальної агресивності в побутових відносинах.

Функціональний аспект сексуального конфлікту зумовлений потребою змін у існуючих людських стосунках, в цьому випадку - на ґрунті статевих відносин. Вияви деструктивних функцій сексуального конфлікту дуже різні. Він породжує стан психологічного дискомфорту, що викликає інші негативні наслідки і може призвести до розпаду особистості.

Існує цілий розряд людей, за думкою З.Фрейда [3] які імпульсивно прагнуть до інцесту, канібалізму і кровожерливості.

Професор Мічиганського університету Геральд Елмон [4] вважає, що формування реактивних рис (в нашому дослідженні - потенційна сексуальна агресія) сприяє ранній психосексуальній фіксації.

Задомо до необихіоризму Вудвордс увів формулу "стимул-організм реакція" [5] До цього висновку спробуємо привести наші дослідження сексуальної злочинної агресії: "об'єкт, що має ознаки, необхідні для сексуального бажання - агресивний потенційний гвалтівник - злочинне сексуальне насильство".

Як вказує П.К.Анохін [6] поляризація і деполаризація нервових елементів є універсальним процесом, без якого не може виникнути жоден процес збудження і без впливу на який не можна предувидити жодне збудження (в тому числі статеве). Для розвитку нервового процесу абсолютно необхідні три стадії:

- а) входна статевна поляризація (потенційна сексуальна агресія);
- б) втбутова деполаризація, що виникає в результаті розкратування (сексуальний напад);
- в) реполяризація тієї ж деполаризації (застовлення тієї ж акту насильства).

Досвід клініко-психологічної диференціації психозів [7] на конкретні форми (психоз сексуальної агресивності), варіанти (жові - мертво), типи (гомо - гетеро) і стадії психозу (постійно - у моменті нагронадження сексуальної агресивної енергії) поряд з павловським матеріалістичним розумінням дії на основі процесів вищої нервової діяльності відкрили широкі можливості для раціонального вироблення показань до застосування великого арсеналу психотропних засобів. Це дозволяє по-новому підійти до питання про закономірності психозів сексуальної агресивності, динаміці і компенсації цих дефектів, намітити шляхи до розуміння сутності сексуально-агресивних патологічних симптомів, синдромів і станів.

Щоб зрозуміти психозу сексуального гвалтівника, треба починати з пошуку причин його агресивної поведінки, факторів, що величали цей злочинний напрям. Аналіз починається з ситуації Чому статеві відносини викликають у таких осіб агресивну поведінку?

Таким чином, є визначено основні фактори, з яких складається психічний стан людини, відповідно до можливостей агресивно-сексуальної поведінки:

- а) потяг - з точки зору Фрейда позначення теорії сексуального потягу з допомогою "лібідо" і метаморфоз, які зазначають статево потяги в житті людини.

У сучасній психології потяги, інстинкти визначаються як "потреби";

б) потреба - це не суб'єктивне бажання сексуальних відносин. Мета саморегуляційної діяльності сполучає саме в задоволенні сексуальних потреб;

в) активація - загальний стан психічної готовності організму, підвищення фізіологічних прояв, "енергетична мобілізація". Поведінка, спрямована на задоволення сексуальних потреб і бажань розглядається залежно від рівня активації, який може поступово збільшуватись від стану сну до пароксизмальних станів. Статева ситуація дає особі потенційного гвалтівника мінімальну інформацію про можливість сексуального задоволення і через потяг визначає рівень активації;

г) емоція - це реакція особи на ті ситуації, до яких ця особа не може водночас адаптуватися, її значення переважно функціональне;

д) переживання - це складний процес, форма виразу ставлення особи до чогось (якоїсь людини, статевої ситуації, навіть до себе), шр її оточує; це фазт внутрішнього досвіду; це психічне явище суто особистого характеру, що зумовлює інтенсивність переживань;

е) почуття - це найскладніші афективні утворення. Якщо емоції - це ті безпосередні переживання, з яких формується ставлення, то почуття - це саме ставлення. Емоції людини змінюються в почуттях;

ж) афект - це сильне й відносно короткочасне емоційне переживання, що супроводжується різь вираженнями руховими та вісцеральними проявами. Він бурливо протікає і має негативні наслідки (стосовно розглянутої категорії статевих злочинів) - вже винилене сексуальне насильство. Афект характеризується дезорганізацією поведінки, він немовби "наві'язує" особі потенційного гвалтівника стереотипні дії, що являють собою спосіб "аварійного" виходу з ситуації (доведений до кінця сексуальний злочин);

з) настрої - це загальний емоційний стан, шр забарвлює протягом значного часу окремі психічні процеси й поведінку людини;

й) пристрасть - це можливість ідеї постійно, впродовж тривалого часу викликані сильну емоційну реакцію. Емоції і почуття становлять два види специфічних проявів афективної сфери особистості, пов'язань з сексуальним переживанням;

ї) переключення - це можливість перенесення емоційного забарвлення з причин почуттів на другорядні умови;

к) передбачення - це емоційний сигнал про ймовірні наслідки дій (в тому числі - сексуально-злочинних дій) - "я хочу сексуальних відносин, ця дівчина мені дасть опір, але я фізично сильніший і зможу вступити в статеві стосунки, таким чином я її звалтую", а тому існує можливість притягнення мене до кримінальної відповідальності".

Як видно, в основі усіх означених факторів лежить конфлікт меж природними потребами і можливістю знайти соціально спроможну форму для задоволення цих потреб.

У структурі конфлікту можна виділити такі основні поняття учасників конфлікту, умови перебування конфлікту, образи конфліктної ситуації, можливі дії учасників конфлікту, наслідки конфліктних дій. Наслідки конфліктних дій (звалтована потерпіла, її вбивство та ін.) утплетені в контекст сексуального конфлікту. Вони включені в конфлікт на ідеальному рівні: учасники конфлікту мають певний образ можливих результатів і відповідно до цього вибирають своє поведінку.

Але й самі реальні наслідки конфліктних дій є складовим елементом процесу конфліктної взаємодії. Як відомлення цих результатів, корекція своїх уявлень про конфліктну ситуацію - важливий бік конфліктної взаємодії особливо в злочинних ситуаціях, пов'язань на сексуальному підґрунті.

Кожний реальний конфлікт має процесуальний характер. Розгляд динаміки конфлікту вимагає поділу його на стадії: виникнення об'єктивної конфліктної ситуації (напір на насильницьке задоволення статевої пристрасті), усвідомлення її (готування до сексуального нападу), здійснення конфліктної поведінки (безпосередньо винилення звалтування), розв'язання конфлікту (наслідки виниленого злочину). У більшості даних випадків сексуальний конфлікт зумовлений об'єктивною ситуацією. Але певний час вона може не усвідомлюватися. Тому цю стадію називають стадією потенційного конфлікту. Об'єктивація конфлікту здійснюється лише після усвідомлення об'єктивної ситуації як конфлікту. Саме усвідомлення породжує конфліктну поведінку. Та реальний статевий конфлікт виникає, коли об'єктивних умов конфлікту нема.

Під час розгортання сексуального конфлікту можливі його переходи з одних форм в інші. В тому найбільш тяжкі і небезпечні - після звалтування перехід конфлікту на винилення вбивства. Внутрішній конфлікт може перейти в зовнішній.

Розглянемо два види внутрішніх конфліктних ситуацій з можливими злочинними наслідками.

Ситуація "А". У живої істоти (наприклад, знятий чоловіка) є нормальне фізичне здоров'я, а другий компонент відсутній: існує певний психічний розлад (від справжньої психічної хвороби до особливого психічного настрою у відповідну мить у відповідних обставинах). Ці компоненти в одній людині мають можливість призвести до проявів сексуального насильства.

Ситуація "Б". В людині існує фізична хвороба або несприятлива зовнішність, із-за цих недоліків ця особа має проблеми на сексуальному ґрунті, але у цієї особи може настати момент, коли її бажання зламать звичайний психологічний настрої (наприклад, на подальше чекання своєї сексуальної зустрічі). Тому зазначений психологічний розлад може призвести до злочину на сексуальному ґрунті.

Причому у випадку "Б" злочин може не бути звалтуванням, оскільки особа може мати імпотентний розлад, який є головним чинником внутрішнього конфлікту. Небезпечність зазначеної ситуації в тому, що ця ситуація може спровокувати існуючі конфліктні підстави для винилення вбивства потерпілої особи.

Сам собою впливає висновок стосовно психічного портрету сексуального гвалтівника: особа, яка вчинила звалтування, достатньо часто до скоєння злочину, переживала стан сексуальної незадоволеності.

Потреба, опосередкована складним психологічним процесом мотивації, виявляє себе психологічно у формі мотиву поведінки. Потреба - це відчуття у суб'єкта чогось конкретного (сексуальне задоволення), а мотив - обґрунтування рішення задовольнитись або не задовольнитись зазначеною потребою в даному об'єктивному й суб'єктивному середовищі (вступити до статевих відносин, а якщо пов'язано з насильством - звалтувати). Перш ніж потреба проявляється дію, особистість переживає складний психологічний процес складання мотивації, який полягає в усвідомленні тією чи іншою мрою суб'єктивної й об'єктивної сторін потреби й дії, спрямовані на її задоволення.

Мотивом трем більшість і трем активніше спрямовує діяльність, чим він спирається на навички. Успіх діяльності є функцією якості навички й сили мотиву. Варто погодитися з дослідниками Трофімовим Ю.Л., Рибалевим В.В. та Гончаруком П.А. [8], які вважають, що чим сильніший мотив (до певної межі), тим швидше й стійкіше застосовуються навички. За однакового ступеня сформованості навичок кінцями рівневі мотиваційної тенденції відповідає більший рівень ефективно стій відповідної діяльності, поведінки.

Статевий потяг - не єдиний мотив розлягнутаго злочинця і не завжди головний. У мотивацію впливають й інші спонукання, характерні для агресії, - ворожнеча, презирство, помста, самоствердження, престижні розуміння й ін. Непоконлітні гвалтівники діють найчастіше групами, де всі члени жнк беруть участь у нападі головним чином з цівастості і для демонстрації своєї "дорослості" і "чоловічк" якостей.

Але патологічними типами насильства в найвищому ступені є, так звані, компенсаторні насильства і спрага крові. Під компенсаторним розуміється насильство, що слугує імпотентній людині як заміна продуктивної діяльності. Це насильство, за висновком С.Р.Багірова [9], корениться в імпотенції і її компенсації.

Слід зауважити, що більшість сексуальних злочинців мали ранню сексуальну ініціацію, як правило, у перекрученій формі. Переважна більшість злочинців з цієї категорії відрізняється асоціальним розвитком особистості. Масові обстеження і дослідження З.Староїна [10] виявили широкє поширення в цій популяції сімейних і подружніх психогеній, наслідків синдрому "третириваної дитини", посттравматичних станів. Специфіка даного виду злочинності сприяє її підвищеній латентності. Основними причинами відсутності заяв від жертв насильства є острах помсти злочинця, соромливість, небажання піддаватися огляду і невіра в можливість правоохоронних органів. Деякі автори (Abrahamson) відзначають, що матері сексуальних гвалтівників зриваюно домінували в родині і не визнавали своєї жіночої ролі, що формувало в їхніх дітях зневажливе відношення до жінок. Більшість авторів вказує на психоемоційну нестійкість даної категорії злочинців.

Статеві злочинці, як підкреслює Єнкієєв М.І. [11], мають не "конституційну" і "ендокринну" структуру, а морально-психологічні особливості: примітивність інтересів, розгнущана чутливість, жорстокість, цинізм, нахабність, глумство, нездатність встановлювати загальноприйнятні контакти, готовність до злочинного завдання на статеву волю жінки в силу крайньої її неповаги.

Формали злочинної агресії виступають садизм і некрофілія. У нашому повсякденному розумінні садизм і некрофілія є формали девіантної сексуальної поведінки. Спрага необмежаної влади над живою істотою (чи то жінка, чоловік, дитина чи тварина), і складає сутність садизму. Канібалізм, вважають Ю.Александров і О.Терлицька [12] є найбільш споконвік виявом прагнення "розтягнути" пере живання задоволення.

На підставі висладеного, можна зробити головні висновки з дослідження, що типологія сексуальних конфліктів може бути 4 різновидів, які мають відмінності на підставах психологічних особливостей особистості гвалтівника:

а) ситуаційний сексуальний конфлікт, який виникає при зовнішніми обставинами (залучившись на одинці; сексуальні емоції; проєкти статевого потягу);

б) ситуаційний сексуальний конфлікт, який виникає при внутрішнім станом особистості гвалтівника (виникає спонтанне бажання сексуальних відносин і статевого задоволення у особи довгий час не було сексуального партнера; сексуальні відносини з постійним партнером вже не задовільняють, швидше хочеться чогось (когось) іншого);

в) серійний сексуальний конфлікт може бути навіть спланованим ("випишов на "полівання");

г) сексуальний конфлікт на ґрунті хворобного стану особи (психічний розлад), як правило, заснований на застосуванні фізичної сили над жертвою (діти, старі, хворі, навіть - трупи).

Зазначимо, що сексуальні конфлікти груп "а" і "б" можуть виникати при відповідних умовах у звичайних здорових осіб, а груп "в" і "г" відносяться до осіб, що мають психічний розлад.

Література:

1. Дев.: Нюттен Ж. Мотивация // Экспериментальная психология. - М., 1975. - Вып. 5. - с. 81.
2. Зеліньскій А.Ф. Криминальная психология. Научно-практическое издание. - К.: Юрлітм Інтер, 1999. - с. 181.
3. З.Фрейд. Будущее одной культуры / Суверен богов / Сост. и общ. ред. А.А.Яковлева: Перевод. - М.: Политиздат, 1990. - с. 99.
4. Блум Г. Психологические теории личности, Изд-во "КСІ", М., 1996. - с. 206.
5. Woodworth R.S. Contemporary schools of Psychology. N.Y., 1948.
6. Дев.: Анонкин П.К. Электрофизиологический анализ усложненного рефлекса. М., 1957; Анонкин П.К. Внутреннее торможение как проблема физиологии. М., 1958.
7. Вурназан Г.А. Психофармакотерапия (изд. второе, стереотипное), Ер.: Айтастан, 1985. - с. 17
8. Дев.: Трофімов Ю.Л., Рибалка В.В., Гончарук П.А. Психология. - К.: Львів, 1999. - с. 83, 373 - 374, 389, 406, 496.
9. Дев.: Багіров С.Р. Кримінологічна проблематика творчості вченого-гуманіста (До 100-річчя Еріка Фромма) // Держава та регіони, №2, 2001, Запорізька, ГУ "ЗІДМУ", - с. 62.
10. Староїна З. Судебная сексология. М., 1991. - с. 97-100.
11. Єнкієєв М.И. Основы общей и юридической психологии. - М.: Юристъ, 1996. - с. 313 - 314.
12. Дев.: Александров Ю., Терлицька О. Серійні вбивства: проблемні питання // К.: Право України, №10, 2001. - с. 96 - 98.